

30 Buitenland

Poetin staat met oorlog in lange Russische traditie

• René Zeeman

Met zijn oorlog tegen Oekraïne staat de Russische president Poetin in een lange traditie. „Al vanaf tsaar Peter I, bijgenaamd de Grote, streeft Rusland ernaar een imperium te vormen tegenover de Europese buurlanden.”

Prof. dr. Martin Schulze Wessel (62), verbonden aan de Ludwig-Maximilians-Universiteit in München, is een gerenommeerd Oost-Europadeskundige. Vorig jaar verscheen van zijn hand het alom geprezen werk „Der Fluch des Imperiums”, de vloek van het imperium. Het boek heeft als ondertitel „Oekraïne, Polen en de dwaalweg in de Russische geschiedenis”.

Wat bedoelt u met de vloek van het imperium?
„Rusland probeert al eeuwenlang een imperium te zijn, en wel tegenover Oekraïne, dat in de 17e eeuw al onafhankelijk was, en tegenover Polen. Peter de Grote (1672-1725) gaf daarvoor het startshot met een aanvalsoorlog waarbij hij de huidige Baltische staten veroverde. Sint-Petersburg stichtte en het zogenaamde venster naar Europa opende. Tsaar Peter I annexeerde bovendien Oekraïne en oefende hegemonie uit over Polen. Deze imperiale rol heeft Rusland in de daaropvolgende eeuwen tot op de dag van vandaag voortgezet.”

Schulze Wessel voegt hieraan toe dat in de 19e eeuw een imperiale ideologie is ontwikkeld. „Deze visie werd opgesteld toen de Russische overheersing in Polen in gevaar leek te komen door de Poolse opstand van 1830 tot 1831. Toen heeft de Russische dichter Alexander Poesjkin een visie op het toenmalige tsarenrijk geformuleerd die nog altijd geldt.”

Hoe luidt deze ideologie?

„Die houdt in dat Rusland het in Oost- en Midden-Europa, dus in Polen en Oekraïne, het alleen voor het zeggen heeft en westerse invloed afweert. Moskou ziet de twee landen niet als zelfstandige staten, maar als een werktuig of als een vijfde colonne van het Westen. Als Russische heersers tegen deze landen optreden zien ze dat als een oorlog tegen het Westen. De betrekkingen van Rusland met Polen en Oekraïne staan nog altijd in het licht van dit Oost-Westconflict.”

Jozef Stalin

Rusland stond niet volledig alleen toen het in de 18e en 19e eeuw deze imperiale politiek volgde, zegt Schulze Wessel. „Samen met Pruisische en de Habsburgse vorsten controleerde Rusland bijvoorbeeld Polen. Polen mocht geen eigen leger opbouwen. Pruisen, Oostenrijk en Rusland verdeelden Polen aan het einde van de 18e eeuw zelfs onder elkaar.”

In de 16e eeuw was er al een Duitse gemeenschap in Moskou. Twee eeuwen later vestigden zich door Catharina de Grote Duitse mennonieten in Rusland. Zijn deze in Rusland woonachtige Duitsers nog van invloed geweest op de onderlinge relatie?

„Naast de officiële staatsbetrekkingen waren er Duitse stadsbewoners en kolonisten in Rusland. Deze hadden geen invloed op de onderlinge relatie.”

Is de imperiale rol voortgezet door de communisten, door Sovjetleider Jozef Stalin bijvoorbeeld?

„In de tijd van Vladimir Lenin, de voorzitter van de Raad van Volkscommissarissen, is er

een poging gedaan de Sovjet-Unie federaal in te richten, maar Stalin keerde terug naar de vorming van een Groot-Rusland. Uit vrees voor een zelfstandige weg van Oekraïne en uit angst voor Oekraïens verzet tegen de Sovjetpolitiek, heeft hij een vernietigingspolitiek tegen Oekraïne gevoerd. De grote hongersnood in Oekraïne in 1932 en 1933 is door Stalins toedoen verscherpt.

Tegelijkertijd voerde hij een culturele campagne tegen Oekraïners die zich sterk maakten voor hun eigen taal en hun eigen nationale literatuur. Dit samen had het karakter van een genocide.”

Zijn we er op dit moment getuige van dat president Poetin deze hegemoniale, imperiale politiek voortzet?

„In 1991, bij het uiteenvallen van de Sovjet-Unie, zijn er enkele pogingen van liberale en democratische politici geweest om een geheel nieuwe weg in te slaan en de vloek van het imperium te breken. Boris Jeltsin, bijvoorbeeld, wilde dat Rusland een nationale en democratische weg insloeg en wees een suprematie over de post-Sovjetstaten zoals Oekraïne van de hand.

Poetin stond van meet af aan voor een andere weg. Hij wil invloed in Oekraïne en een imperiale beheersing van dat land. Intussen voert hij een politiek die aansloot bij wat Stalin deed. Hij voert een oorlog tegen Oekraïne, waarbij het hem niet alleen is te doen om de verovering van wat Oekraïense gebieden, maar hij voert een strijd tegen het Oekraïense volk. Het gaat er Poetin om dat er niet langer een onafhankelijke, zelfbewuste natie bestaat. Daarin komt Poetin overeen met Stalin.”

Buitenland 31

De Russische president Vladimir Poetin (m.) spreekt in het Kremlin in Moskou met de commandanten van de militaire districten. De ontmoeting had vorige maand plaats.

beeld AP, Vacheslav Prokofjev

moet worden gesteld dat de Russisch-Oekraïense oorlog de Europese veiligheid bedreigt en niet zozeer de Amerikaanse. Het zou dus de taak van de Europeanen moeten zijn Oekraïne te steunen.

Duitsland beweert dat het de op één na grootste helper van Oekraïne is. Daar valt wel wat op af te dingen. De cijfers gelden alleen als wordt gekeken naar de absolute aantallen. Relatief gezien behoort Duitsland tot de middenmoot.

Bovendien moet worden gezegd dat het er niet om gaat wie het meeste levert. De essentie is genóég te leveren. En dat doen wij Duitsers niet. Wat dat betreft draagt Duitsland een grote verantwoordelijkheid. We hebben verzuimd tijdig munitie naar Oekraïne te brengen. Ook de weigering van bondskanselier Olaf Scholz om de Taurusraketten te leveren, is in mijn ogen fout."

Dat lijkt in tegenspraak te zijn met wat Scholz in februari 2022 zei na de Russische inval in Oekraïne. Hij sprak toen over een "Zeitenwende", een keerpunt in de geschiedenis. Die woorden hebben zich niet vertaald in wapenhulp.

"De toespraak met de Zeitenwende was een zeer krachtig symbool. Krachtiger dan men had verwacht. Maar daarna heeft Scholz de politieke leiding over het Duitse debat eigenlijk opgegeven. Hij was in ieder geval niet meer duidelijk te horen.

Het begrip Zeitenwende betekende in de Duitse context vooral dat de Duitse politiek zich vergist had, met name de SPD, maar ook de CDU en CSU. Tot op het laatst hebben de partijen niet in een aanval van Rusland geloofd en hebben ze te lang gedacht met Rusland afspraken te kunnen maken. Een grote fout was bijvoorbeeld dat Berlijn na de Russische verovering van de Krim nog een akkoord sloot over de tweede pijpleiding, de Nord Stream 2. Daarmee stuurde men een verkeerd signaal naar Moskou. Duitsland deed het voorkomen dat er ondanks de annexatie van de Krim nog zaken gedaan konden worden. Dat heeft het Kremlin zelfs zo geïnterpreteerd als zou het Westen, en met name Duitsland, ook de aanval op Oekraïne van 2022 wel accepteren."

Kan de vloek worden doorbroken?

"Ik geloof dat dit alleen mogelijk is als Rusland in deze oorlog het onderspit delft. Dat betekent dat Oekraïne verloren gebieden herovert en Rusland zich uit Oekraïne moet terugtrekken. Een nederlaag van Poetin houdt echter niet in dat Oekraïne mag doorstoten naar Rusland en Russisch grondgebied in bezit neemt.

De aftocht van Rusland uit de bezette gebieden zal het aanzien van Poetin beschadigen. Daarmee kan de Russische geschiedenis een andere loop nemen."

Mede n.a.v. Martin Schulze Wessel: Der Fluch des Imperiums; uitg. C.H. Beck, ISBN 9783406800498; 352 blz.; € 28,-

”

De zin van de geschiedenis bestaat voor Poetin in het vormen van een groot rijk en andere landen te overheersen

Prof. dr. Martin Schulze Wessel, Oost-Europadeskundige

Prof. dr. Martin Schulze Wessel.
beeld Martin Schulze Wessel

Dan mag Polen ook wel oppassen.

"De laatste tijd zijn er voortdurend Russische provocaties in het Oostzeegebied. Het is moeilijk in te schatten wat daarachter zit. In ieder geval moet men constateren dat Poetin een hybride oorlog voert, een oorlog die Polen, de Baltische staten en ook Finland en Zweden onzeker moet maken. Rusland lijkt uit op een escalatie van de oorlog."

Poetin staat in de traditie van een imperial rijk. Geloof hij daar zelf in of is het in de eerste plaats opium voor het Russische volk? „Dat is moeilijk te beoordelen. Poetin gebruikt het in ieder geval. Ik geloof echter dat hij zich Rusland alleen als een imperium kan voorstellen. De zin van de geschiedenis bestaat voor hem in het vormen van een groot rijk en andere landen te overheersen. In zoverre is het niet alleen opium voor het volk, maar een obsessie van Poetin zelf."

Is het Westen al die tijd blind geweest voor de imperiale politiek van Rusland?

"Na de Tweede Wereldoorlog waren de verhoudingen betrekkelijk helder. In 1945 werden Rusland, de Verenigde Staten en Groot-Brittannië het in jalta eens over invloedsferen. Daarmee maakte men de Sovjet-Unie een imperiale macht. Door de Helsinki-akkoorden van 1975 zijn de mensenrechten ingevoerd. En in 1991, na het einde van de Koude Oorlog, kwamen men door het Verdrag van Parijs de zelfbestemming van onafhankelijke nationale staten overeen. Ieder land had de vrijheid een politiek systeem in te voeren. Bovendien mochten landen zelf bepalen met wie ze bondgenootschappen sloten.

Het Westen geloofde Rusland op zijn blauwe ogen. Het voorzag niet dat Rusland zich niet aan deze politiek zou houden. Rusland sloeg een andere koers in toen het onttaarde in een autocratie en de strijd aanbond met

Tsjetsjenie, dat toen nog deel uitmaakte van de Russische federatie. Een restauratieve, imperiale tendens was in 2008 zichtbaar bij de Russisch-Georgische oorlog. In 2014 volgde de verovering van de Krim op Oekraïne."

Verbaast het u niet dat de Duitse bondskanselier Angela Merkel deze imperiale richting niet eerder heeft opgemerkt?

"Ik geloof dat ze het doorhad. Ze zit anders in elkaar dan bondskanselier Gerhard Schröder. Merkel hoopte dat Rusland met de tijd zou veranderen. Duitsland en andere Europese landen handelden verkeerdt door sterk op de eigen legers te bezuinigen. De Bundeswehr is nu veel zwakker dan in 1989. Het zal nog lange tijd duren voordat het leger er weer staat."

Russische troepen rukken op in Oekraïne. Moet het Westen zich dat aanrekenen? Bondskanselier Olaf Scholz weigert bijvoorbeeld nog altijd Taurusraketten aan Oekraïne te leveren.

"Rusland voert een offensief waarop men afgelopen jaar niet had gerekend. Vorig jaar was de situatie voor Oekraïne gunstiger. Sindsdien is veel tijd verloren gegaan Oekraïne effectief te steunen. De Verenigde Staten en de Europese landen zijn daar verantwoordelijk voor.

Amerika stuurt nu wapens na maanden vertraging. Washington is met afstand de grootste ondersteuner van Oekraïne. Tegelijk